

Hâşimîzâde Abdullah Efendi Murakkaı'ndan bir sayfa (Türk-İslâm Eserleri Müzesi)

ğına tayin edildi. Eserleri arasında, ekserisi Ruganî Ali Üsküdârî tarafından tezhip edilen yirmi dört Mushaf-ı şerif, padişah için istinsah ettiği Osmanzâde Tâib Efendi'nin *Meşârik-i Şerif Tercümesi,* bin kadar en'âm, evrâd, kıta ve hilye-i şerif bulunmaktadır. Bu eserlerin çoğu Nuruosmaniye Kütüphanesi'ne vakfedilmiştir.

Eğrikapılı Mehmed Râsim başta olmak üzere birçok hattat yetiştiren Abdullah Efendi, Türk hat sanatına uzun yıllar önemli hizmetlerde bulunmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

Müstakimzâde, *Tuhfe-i Hattâtîn* (nşr. İbnülemin Mahmud Kemâl), İstanbul 1928, s. 269; Suyolcuzâde Mehmed Necîb, *Devhatü'l-küttâb* (nşr. Kilisli Muallim Rifat), İstanbul 1942, s. 59; R. Ekrem Koçu, "Abdullah Efendi", *İst. A,* I, 42.

 MUAMMER ÜLKER

ABDULLAH EFENDİ, Paşmakçızâde

(bk. PAŞMAKÇIZÂDE ABDULLAH EFENDİ).

ABDULLAH EFENDİ, Sarı

(bk. SARI ABDULLAH EFENDİ).

ABDULLAH EFENDİ, Tatarcık

(ö. 1211/1797)

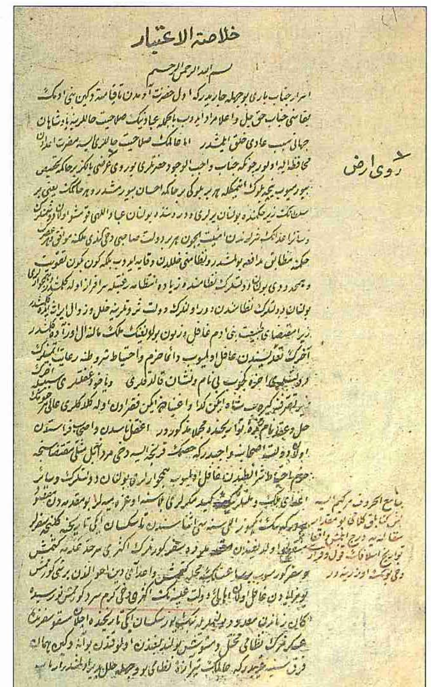
III. Selime sunduğu lâyiha ile tanınan devlet adamı.

Kırîmî Osman Efendi soyundan olup 1143'te (1730) doğdu. Medrese tahsilini tamamladıktan sonra 1749'da müderris oldu. Bir süre Rumeli Kazaskeri Vassafzâde Esad Efendi'ye tezkirecilik yaptı. Esad Efendi'nin kazâ tevcihatında usulsüz davrandığı iddiasıyla görevine son verilmesi sırasında o da kusurlu bulunarak azledildi ve Limni'ye sürüldü. Ancak bir müddet sonra affedilerek önce Haremeyn müfettişliğine, daha sonra da sırasıyla Kudüs, Mısır ve Medine kadılıklarına tayin edildi. 1787 Rus seferine Anadolu kazaskerliği pâyesiyle ordu kadısı olarak katıldı. Sadrazam Yûsuf Paşa ile arasında çıkan anlaşmazlık yüzünden görevinden alındıysa da 1790'da fiilen önce Anadolu kazaskerliğine, sonra aynı yıl içinde Rumeli kazaskerliğine getirildi. 1794'te azledilerek Güzelhisar'a sürüldü; daha sonra ikinci defa Rumeli kazaskerliğine tayin edildi. 6 Mayıs 1797'de öldü ve Edirnekapı Mezarlığı'na defnedildi.

Abdullah Efendi çağdaşları tarafından zeki, faziletli, cömert, ancak borçtan sakınmayan ve bu yüzden de zaman zaman güç duruma düşen bir kişi olarak tanıtılmıştır (bk. Cevdet, *Târîh,* VI, 250). Oğulları ve torunları arasından birçok âlim yetişmiştir. Kendisi ise ilmiye görevlerinin dışında devlet teşkilâtının ıslahı ile de yakından ilgilenmiş; III. Selim'in 1792'de çıkardığı bir fermanla ıslahat hakkında devlet adamlarının fikirlerini birer lâyiha halinde istemesi üzerine, o da bir lâyiha sunmuştur. Lâyihasını muhafazakâr bir tutum içinde ve edebî bir üslûpla kaleme alan Abdullah Efendi'nin fikirlerinin büyük ölçüde benimsendiği, gerek zamanında gerekse daha sonraki dönemlerde bunlar üzerinde dikkatle durulduğu anlaşılmaktadır.

Dokuz "bend" ve bir "hâtime"den meydana gelen lâyiha müellifin askerî, ilmî ve malî-idarî konulardaki tesbit ve tekliflerini ihtiva etmektedir. Bendlerde sırasıyla, ordunun durumu, eski padişahlar zamanındaki disiplinin daha sonraları nasıl ve niçin bozulduğu, ıslahı için alınması gereken tedbirlerin nelerden ibaret olduğu; tersanenin önemi, gemi inşasının lüzumu, Avrupa savaş tekniğinin benimsenmesi ve bu konudaki yabancı eserlerin Türkçe'ye tercümesi, mühendislik, topçuluk ve haritacılık konularına önem verilmesi, kalelerin tahkimi, özellikle Rusya sınırının daha iyi korunması; ilmiye mesleğinin ıslahı, eğitim ve adalet teşkilâtında aksayan yönler, mülâzemet ve imtihan sistemlerinin yeniden düzenlenmesi; maliyenin önemi, sikke tashihi, bu hususta önceki padişahların gösterdiği titizlik, Avrupa devletlerinin bu konudaki hassasiyeti, devlet gelirlerinin arttırılıp giderlerin azaltılması, vezir ve beylerbeyilerinin eski ve yeni durumlarının mukayesesi ile bunların içine düştükleri maddî ve mânevî sıkıntılar; halkın iyi idare edilmesi ve zulmün ortadan kaldırılması gibi konular ele alınmaktadır. Hâtimede ise iyi eğitilmiş disiplinli kara ve deniz askerlerinin önemine, Avrupa savaş tekniğine ait eserlerin tercümesi-

Abdullah Efendi'nin III. Selim'e takdim ettiği "Lâyiha"dan bir sayfa (Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 4890/3)

خلاصة الاعتبار

بسم الله الرحمن الرحيم

nin gereğine tekrar temas edilmekte, düşmanın başarısının, tekniğinin üstünlüğünden ileri geldiği ifade edilmektedir.

Eserin çeşitli kütüphanelerde birçok yazma nüshası bulunmaktadır. Cevdet Paşa çok beğendiği lâyihanın geniş bir özetini vermiştir (bk. Cevdet, *Târih,* VI, 43-52). Lâyihanın tamamı *Târîh-i Osmânî Encümeni Mecmuası*'nda yayımlanmış, ayrıca birçok araştırmacı tarafından içindeki fikirler ve teklifler üzerinde durulmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

Lâyihanın metni için bk. "Selîm-i Sâlis Devrinde Nizâm-ı Devlet Hakkında Mütâlaât", *TOEM,* XLI (1332), s. 257-284 321-346; XLIII (1334), s. 15-34; Cevdet Paşa, *Târih,* İstanbul 1309, V, 293-294; VI, 43-52, 250; *Sicill-i Osmânî,* III, 390; Enver Ziya Karal, *Selim III'ün Hatt-ı Hümâyunları (Nizâm-ı Cedîd) 1789-1807,* Ankara 1946, s. 40, 112, 120; a.mlf., *Osmanlı Tarihi,* V, 62-63; Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma,* Ankara 1973, s. 82-85, 92; A. Hamdi Tanpınar, *19'uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi,* İstanbul 1982, s. 52-56.

MEHMET İPŞİRLİ

ABDULLAH EFENDİ, Tosunzâde

(ö. 1127/1715)

Türk bestekârı ve icracısı.

İstanbul'da doğdu. Doğum tarihi ve ailesi hakkında bilgi yoktur. Saraya alındığı ve orada yetiştiği rivayet edilir. Mûsikideki temel bilgileri de Enderun'da edinmiş olmalıdır. Mûsikiye olan kabiliyetinin yanı sıra tabii bir ses güzelliğine de sahipti. Devrin hükümdarı III. Ahmed'in hânendeleri ve müezzin-i şehriyârîler arasına girdi. Hayatının son yılları hakkında da bilgi bulunmayan Abdullah Efendi İstanbul'da öldü.

Abdullah Efendi mûsiki nazariyatında da devrinin tanınmış şahsiyetleri arasında yer alır. Gerek dinî ve din dışı besteleriyle, gerekse icracılığıyla haklı bir şöhrete sahiptir. Esad Efendi, onun iki yüzün üstünde eser bestelediğini kaydederse de bunlardan ancak altı tanesi zamanımıza ulaşmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Esad Efendi, *Atrabü'l-âsâr,* Millet Ktp., Ali Emîrî, nr. T 706, s. 38-39; S. Ezgi, *Türk Musikisi,* IV, 37-39; S. Nüzhet Ergun, *Antoloji,* İstanbul 1942, I, 143-144; Tarık Kip, *TSM Sözlü Eserler Repertuvarı,* Ankara 1979, s. 156; Öztuna, *TMA,* I, 2.

NURİ ÖZCAN

ABDULLAH EFENDİ, Yenişehirli

(ö. 1156/1743)

Lâle Devri'nin meşhur şeyhülislâmı.

Doğum tarihi bilinmemektedir. İlk tahsilini memleketi olan Yenişehir'de yaptıktan sonra İstanbul'a geldi, medrese tahsilini burada tamamladı. **Rus*** imtihanını kazandıktan sonra çeşitli medreselerde müderrislik yaptı; Süleymaniye Dârülhadis müderrisliğine kadar yükseldi. Daha sonra kadılık mesleğini seçerek fetva emaneti, Halep ve Bursa kadılığı görevlerinde bulundu. İstanbul kadılığı pâyesiyle ordu kadısı olarak Mora seferine katıldı (1715). Sefer dönüşünde Anadolu kazaskerliği pâyesini aldı, daha sonra da fiilen Anadolu kazaskeri oldu. Bu görevden azledildikten bir süre sonra Rumeli kazaskerliği pâyesini aldı. Şeyhülislâm İsmâil Efendi'nin azli üzerine, o sırada sadâret kaymakamı olan Damad İbrâhim Paşa'nın gayreti ve tavsiyesiyle 7 Mayıs 1718'de şeyhülislâmlığa getirildi.

On iki yıl dört ay yirmi üç gün gibi uzun bir süre şeyhülislâmlık makamında kalan, III. Ahmed ve özellikle İbrâhim Paşa ile çok iyi anlaşan Abdullah Efendi, bu devrin bilhassa kültür faaliyetlerinde müessir olmuştur. Ancak saltanatının sonlarına doğru padişaha İbrâhim Paşa'nın tutumundan memnun olmadığını söyledi; hatta zaman zaman da idareye muhalif zümre ile görüşüp İbrâhim Paşa'yı tenkit etti. Patrona İsyanı'nın çıkması üzerine, İbrâhim Paşa'nın en sert muhaliflerinden biri oldu. III. Ahmed'in İbrâhim Paşa'yı tutması ve kendisinin yaptığı ikazlara itibar etmemesi yüzünden padişahı da tenkit etmekten geri kalmadı. Ancak, yaptığı konuşmalardan, şeyhülislâmın bu telâşının asıl sebebinin kendisini töhmetten kurtarmak olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim ihtilâlcilerin padişahtan teslim edilmesini istedikleri otuz yedi kişi arasında sadrazam ile birlikte kendisinin de bulunması, telâşlanmakta haklı olduğunu ortaya koydu. Bu sırada büyük bir ahlâkî zaaf göstererek âsilerin topladığı ihtilâl meclisinde, daha önce beraber olduğu kimseleri kötüleyerek kendisinin yaşlı ve sıkıntıya katlanacak durumda olmadığını ifade etti ve böylece affedilmesini sağladı. Fakat bu davranışı yüzünden III. Ahmed tarafından derhal azledildi (30 Eylül 1730) ve Bozcaada'ya sürgüne gönderildi; sürgündeyken evi yağmalandı.

1732 tarihli bir fermanla, sürgünde bulunduğu sırada hacca gitmesine izin verildi (bk. BA, *MD,* nr. 138, s. 214). Hac

Yenişehirli Abdullah Efendi'nin *Behcetü'l-Fetâvâ* adlı eserinin ilk sayfası (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 576, vr. 1b-2a)

Şeyhülislâm Yenişehirli Abdullah Efendi ile hanımının Kanlıca Mezarlığı'ndaki mezar taşları-İstanbul

